

POSTANOWIENIE

Dnia 15 listopada 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak

w sprawie z odwołania J. D.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziału w Poznaniu

o rekompensatę z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 15 listopada 2023 r.,

zażalenia odwołującej się na postanowienie Sądu Apelacyjnego w Poznaniu

z dnia 11 maja 2023 r., sygn. akt III WSC U 2/23,

oddala zażalenie.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w Poznaniu postanowieniem z dnia 11 maja 2023 r. sprawdził wartość przedmiotu zaskarżenia w sprawie ze skargi kasacyjnej ubezpieczonej J. D. od wyroku tego Sądu z dnia 15 września 2022 r., którym zmieniono zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego i oddalono odwołanie ubezpieczonej od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziału w Poznaniu odmawiającej jej prawa do rekompensaty za utratę możliwości nabycia prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach i ustalił tę wartość na kwotę 5.127,66 zł (pkt 1) oraz odrzucił skargę kasacyjną (pkt 2).

W uzasadnieniu Sąd Apelacyjny podniósł, że wobec wskazania w skardze kasacyjnej wartości przedmiotu zaskarżenia w wysokości 12.000 zł, pełnomocnik organu rentowego został zobowiązany do wyliczenia tej wartości. W piśmie z dnia 5 kwietnia 2023 r. pełnomocnik organu rentowego podał, że prawidłowa wartość przedmiotu zaskarżenia, obliczona jako iloczyn różnicy w wysokości emerytury z

rekompensatą za pracę w warunkach szczególnych w stosunku do emerytury bez rekompensaty za okres 12 miesięcy, po uwzględnieniu waloryzacji świadczenia, wynosi kwotę 5.127,66 zł. Podzielając argumentację zawartą w piśmie organu rentowego, Sąd Apelacyjny ustalił wartość przedmiotu zaskarżenia na kwotę 5.127,66 zł, ponieważ organ rentowy dysponuje właściwymi służbami i narzędziami do prawidłowego wyliczenia spornej różnicy w wysokości emerytury ubezpieczonej wraz z rekompensatą. Stanowisko ubezpieczonej stanowi natomiast polemikę ze stanowiskiem organu rentowego i nie zostało oparte na wyliczeniach, które Sąd Apelacyjny mógłby poddać badaniu i ocenie. Skoro ustalona z urzędu wartość przedmiotu zaskarżenia jest niższa niż 10.000 zł, to skarga kasacyjna jako niedopuszczalna podlegała odrzuceniu, zgodnie z art. 398⁶ § 1 k.p.c.

W zażaleniu ubezpieczona zaskarżyła postanowienie Sądu Apelacyjnego w jego punkcie 2, wnosząc także „o rozpoznanie postanowienia w zakresie punktu 1 stanowiącego bazę i przedpole orzekania na potrzeby odrzucenia skargi kasacyjnej” (art. 380 w związku z art. 397 § 3 k.p.c.), domagając się uchylenia zaskarżonego postanowienia łącznie z jego punktem 1 i rozpoznania skargi kasacyjnej, ewentualnie uchylenia w całości zaskarżonego postanowienia wraz z punktem 1 i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, zasądzenia od organu rentowego na jej rzecz kosztów postępowania wywołanych wniesieniem zażalenia. Skarżąca wniosła o rozpoznanie zażalenia „przez pełny Skład Izby, bowiem niniejsza sprawa (i analogiczne do niej) ma doniosłe znaczenie prawne i społeczne dla wielu ubezpieczonych, którzy nie mogą uzyskać należytej ochrony prawnej przed Sądem Najwyższym”.

W zażaleniu zarzucono naruszenie przepisów postępowania, mające wpływ na treść orzeczenia oraz przepisów prawa materialnego, to jest: 1) art. 398² § 1 k.p.c., art. 398⁶ § 2 zdanie 2 w związku z art. 25 § 1 k.p.c. i art. 25 § 2 k.p.c., przez sprawdzenie wartości przedmiotu zaskarżenia po blisko 5 latach postępowania, w oparciu o jednostronne i nieaktualne dane organu rentowego w oparciu o stan historyczny (a nie na moment wniesienia skargi kasacyjnej, przy uwzględnieniu wielokrotnych waloryzacji) i w konsekwencji odrzucenie skargi kasacyjnej i pozbawienie skarżącej możliwości uzyskania ochrony prawnej przed Sądem Najwyższym w toku postępowania kasacyjnego; 2) art. 327¹ § 1 i 2 (poprzednio

art. 328 § 2 k.p.c.) w związku z art. 13 § 2 k.p.c. „w zakresie, w jakim uniemożliwia zażaleniovą kontrolę zaskarżonego postanowienia przez Sąd Najwyższy i ochronę praw skarżącej, przez całkowite zaniechanie uzasadnienia zanegowania zastosowania art. 398² zdanie 2 k.p.c. (tzn. sprawa o rekompensatę jest emanacją sprawy o przyznanie emerytury) w niniejszej sprawie i zaniechanie oceny uznania oświadczeń składanych przez organ rentowy za wiarygodne”; 3) art. 21 i art. 22 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 164 ze zm.), przez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że sprawa o rekompensatę nie jest sprawą o przyznanie emerytury w rozumieniu właściwego art. 398² zdanie 2 k.p.c. w sytuacji, gdy rekompensata jest immanentną składową (o ile są spełnione przesłanki) prawa do emerytury.

W uzasadnieniu zażalenia skarżąca podniosła, że dostrzega kształtującą się linię orzeczniczą zapoczątkowaną w sprawie II UZ 5/20 (LEX nr 3151533), a następnie konstruowaną w postanowieniach Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2022 r., II UZ 41/22 (LEX nr 3549633), z dnia 16 listopada 2022 r., III UZ 25/22 (LEX nr 3521209), z dnia 22 czerwca 2022 r., III UZ 11/22 (LEX nr 3455653) czy z dnia 12 stycznia 2022 r., I UZ 19/21 (LEX nr 3290800), w ramach której uznano, że rekompensata nie jest samoistnym świadczeniem, a tym samym nie jest sprawą o prawo do emerytury ani sprawą o wartość rekompensaty doliczanej do kapitału początkowego. Stanowisko to nie ma jednak zastosowania w niniejszej sprawie, ponieważ zarówno organ rentowy, jak i Sąd Apelacyjny, błędnie wskazali wartość przedmiotu zaskarżenia, w szczególności określali wartość historyczną, a nie na moment wniesienia skargi kasacyjnej. Ponadto zdaniem skarżącej, gdyby przyjąć, że linia ta znajduje zastosowanie to „konieczne jest jej zanegowanie na zasadach wykładni funkcjonalnej i systemowej, bowiem skutki co do wartości przypisywanych ustawodawcy i zaburzenie wewnętrznej spójności systemu prawnego, doskonale pokazuje niniejsza sprawa, w której skarżąca zostaje pozbawiona możliwości uzyskania ochrony prawnej w postępowaniu kasacyjnym z uwagi na jednostronne oświadczenie organu rentowego - przeciwnika skarżącej w sporze”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zażalenie podlegało oddaleniu jako nieuzasadnione. Zgodnie z art. 398² § 1 zdanie drugie k.p.c. w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych skarga kasacyjna przysługuje niezależnie od wartości przedmiotu zaskarżenia w sprawach o przyznanie i o wstrzymanie emerytury lub renty oraz o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego. Oznacza to, że wymienione kategorie spraw mają charakter majątkowy, jednak wartość przedmiotu zaskarżenia nie determinuje dopuszczalności skargi kasacyjnej, która w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych przysługuje co do zasady wówczas, gdy wartość przedmiotu zaskarżenia wynosi co najmniej 10.000 zł (art. 398² § 1 zdanie pierwsze k.p.c.).

Skoro sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych są sprawami o prawa majątkowe, to znaczy, że możliwe (a w niektórych przypadkach konieczne) jest oznaczenie w nich wartości przedmiotu sporu oraz wartości przedmiotu zaskarżenia, a sądy kolejnych instancji mają obowiązek egzekwowania od stron oznaczenia tej wartości oraz uprawnienie do weryfikacji podanych kwot.

Nie ulega wątpliwości, że rozpoznawana sprawa ma charakter majątkowy. Będąca jej przedmiotem rekompensata, przysługująca na podstawie art. 21-23 ustawy pomostowej, zgodnie z jej ustawową definicją zawartą w art. 2 pkt 5 tej ustawy, jest odszkodowaniem za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze dla osób, które nie nabędą prawa do emerytury pomostowej. Rekompensata ta jest przyznawana w formie dodatku do kapitału początkowego, o którym mowa w art. 173 i art. 174 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (art. 23 ust. 2 ustawy pomostowej), nie stanowi zatem sama w sobie samoistnego świadczenia pieniężnego. W razie spełniania przez ubezpieczonego przesłanek do jej nabycia, jest doliczana do kapitału początkowego i łącznie z tym kapitałem podlega waloryzacji, a w efekcie powiększa podstawę obliczenia emerytury. Uprawnia to do stwierdzenia, że spór w sprawie o rekompensatę sprowadza się w istocie do zwiększenia emerytury z tytułu prawa do rekompensaty, dotyczy zatem wysokości emerytury, a nie prawa do emerytury (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2019 r., I UZ 4/19, LEX nr 2633603).

W orzecznictwie jednolicie przyjmuje się, że sprawa, w której przedmiotem sporu jest wysokość świadczenia, jest sprawą o prawa majątkowe, w której o dopuszczalności skargi kasacyjnej decyduje wartość przedmiotu zaskarżenia (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 27 października 2009 r., II UZ 34/09, LEX nr 574545; z dnia 10 listopada 2010 r., II UZ 30/10, LEX nr 707896; z dnia 2 marca 2011 r., II UZ 1/11, LEX nr 844747; z dnia 23 stycznia 2012 r., II UK 84/11, LEX nr 1163332 i orzeczenia w nich powołane). Dopuszczalność skargi kasacyjnej w sprawach, w których przedmiotem jest zmiana wysokości świadczenia powtarzającego się zależy od wartości przedmiotu zaskarżenia, ustalonego w odniesieniu do świadczeń przyszłych na podstawie art. 22 k.p.c. (zob. np. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2012 r., III UZP 3/12, OSNP 2013 nr 9-10, poz. 112). Skarga kasacyjna w sprawie o rekompensatę za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach jest w związku z tym dopuszczalna, jeżeli 12-krotność różnicy wysokości emerytury obliczonej z rekompensatą oraz bez rekompensaty przekracza kwotę 10.000 zł (art. 398² § 1 k.p.c. w związku z art. 21 ustawy pomostowej, zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 15 lipca 2020 r., II UZ 5/20, LEX nr 3151533).

W tym miejscu warto też przypomnieć, że uregulowana w Kodeksie postępowania cywilnego instytucja skargi kasacyjnej ma charakter nadzwyczajnego środka zaskarżenia i nie we wszystkich sprawach jest dopuszczalna. Ograniczenie dopuszczalności skargi kasacyjnej nie jest sprzeczne ani z Konstytucją RP, ani z postanowieniami wiążącymi Polskę konwencji międzynarodowych. Przepisy Konstytucji RP dają ustawodawcy swobodę kreowania środków zaskarżenia orzeczeń zapadłych w drugiej instancji; wprowadzając je do procedury cywilnej ustawodawca może dowolnie ukształtować zakres ich dopuszczalności (zob. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2000 r., SK 12/99, OTK ZU 2000 nr 5, poz. 143; z dnia 6 października 2004 r., SK 23/02, OTK ZU 2004 nr 9A, poz. 89 oraz postanowienia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 listopada 2001 r., sygn. akt Ts 82/01, OTK ZU 2001 nr 8, poz. 303; z dnia 29 stycznia 2002 r., Ts 95/01, OTK ZU 2002 nr 1B, poz. 75 i uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasadę prawną z dnia 17 stycznia 2001 r., III CZP 49/00, OSNC 2001 nr 4, poz. 53).

Trybunał Praw Człowieka prezentuje pogląd, że prawa do sądu nie narusza sytuacja, w której przepisy krajowe wyłączają możliwość wniesienia skargi kasacyjnej w sprawach mniejszej wagi (zob. orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 19 grudnia 1997 r. w sprawie *Bruella Gomez de la Torre v. Spain*, skarga nr 26737/95, Reports 1997 - VIII). W związku z powyższym Trybunał Konstytucyjny uznaje, że przepisy Kodeksu postępowania cywilnego ograniczające zakres dopuszczalności skargi kasacyjnej nie są sprzeczne z Konstytucją RP. Nie można pominąć, że Konstytucja RP w art. 176 ust. 1 stanowi, że postępowanie sądowe musi być co najmniej dwuinstancyjne, a więc po jego wyczerpaniu ograniczenia dopuszczalności skargi kasacyjnej mieszczą się w ramach konstytucyjnego modelu prawa do sądu (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 maja 2007 r., I CZ 43/07, LEX nr 346205 czy z dnia 23 lipca 2014 r., V CZ 48/14, LEX nr 1504598), przewidującego postępowanie odwoławcze. Takie też ograniczenie co do dopuszczalności skargi kasacyjnej ustawodawca wprowadził w art. 398² k.p.c., przyjmując dopuszczalność skargi w sprawie o wysokość emerytury, gdy wartość przedmiotu zaskarżenia stanowi co najmniej 10.000 zł.

Sąd Apelacyjny mając uzasadnione wątpliwości co do oznaczenia przez skarżącą wartości przedmiotu zaskarżenia w skardze kasacyjnej postanowił o weryfikacji tej wartości. Nie budzi bowiem wątpliwości, że do sądu drugiej instancji należy w pierwszej kolejności ocena dopuszczalności skargi kasacyjnej z punktu widzenia wartości przedmiotu zaskarżenia. Prawidłowe zastosowanie przepisów o badaniu dopuszczalności skargi (art. 398⁶ § 2 k.p.c. w związku z art. 398² § 1 k.p.c.) doprowadziło więc do uruchomienia procedury sprawdzenia wartości przedmiotu zaskarżenia, na co pozwalały art. 25 § 1 w związku z art. 368 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. Nie są zatem uzasadnione zarzuty zażalenia kwestionujące możliwość sprawdzenia przez sąd drugiej instancji (z urzędu) wartości przedmiotu zaskarżenia kasacyjnego oznaczonej przez skarżącą bez podania wiarygodnego sposobu jej wyliczenia, podczas gdy wartość tę wyliczyła strona przeciwna (tu organ rentowy), podając sposób jej wyliczenia. Zgodnie z utrwalonym orzecnictwem badanie wartości przedmiotu zaskarżenia podanej w skardze kasacyjnej ma na celu sprawdzenie, czy skarga kasacyjna jest dopuszczalna ze względu na minimalną wartość zaskarżenia wymaganą od skargi kasacyjnej przez

art. 398² § 1 zdanie pierwsze k.p.c. i nie może być utożsamiane ze sprawdzeniem wartości przedmiotu sporu, o którym stanowią art. 25 i art. 26 k.p.c. O ile bowiem przepisy te wyrażają potrzebę ustabilizowania w postępowaniu cywilnym wartości przedmiotu sporu na potrzeby określenia właściwości rzeczowej sądu i wysokości należnych opłat sądowych, o tyle – gdy chodzi o określenie wartości przedmiotu zaskarżenia na użytek ustalenia dopuszczalności skargi kasacyjnej – potrzeba taka nie występuje, ważne jest natomiast, by rozpoznaniu przez Sąd Najwyższy podlegały jedynie skargi kasacyjne, których dopuszczalność przewidują przepisy procesowe, a nie te z niewłaściwie określoną wartością przedmiotu sporu przez stronę na wcześniejszym etapie postępowania sądowego. W rezultacie nawet brak sprawdzenia wartości przedmiotu zaskarżenia podanej w apelacji nie eliminuje możliwości weryfikacji prawidłowości podanej wartości przedmiotu zaskarżenia w skardze kasacyjnej (zob. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 6 marca 2018 r., II UZ 119/17, LEX nr 2456371; z dnia 11 września 2013 r., II UZ 45/13, LEX nr 1375203; z dnia 11 maja 2022 r., II UZ 18/21, LEX nr 3435878). Jak już wspomniano powyżej, sąd drugiej instancji nie tylko jest uprawniony, lecz wręcz zobowiązany do sprawdzenia – w razie wątpliwości – wskazanej w skardze wartości przedmiotu zaskarżenia. Uprawnienie sądu obejmuje nie tylko skontrolowanie danych składających się na tę wartość, lecz także sposobu jej obliczenia, natomiast nie nakłada powinności jej samodzielnego ustalania. W sprawach o świadczenia emerytalno-rentowe zwrócenie się do organu rentowego o ustosunkowanie się do wskazanej w skardze kasacyjnej wartości przedmiotu zaskarżenia jest uprawnionym sposobem jej weryfikacji (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 sierpnia 2011 r., II UZ 27/11, LEX nr 1106736).

W rozpoznawanej sprawie Sąd Apelacyjny trafnie uznał, że wartość przedmiotu zaskarżenia podana przez skarżącą jest wątpliwa, w konsekwencji przyjął za właściwy przedstawiony przez organ rentowy algorytm tego wyliczenia jako różnicę wysokości emerytury z uwzględnieniem rekompensaty i emerytury bez rekompensaty za okres jednego roku (art. 22 k.p.c.), która w niniejszej sprawie wynosi kwotę 5.127,66 zł. Taki sposób ustalenia wartości przedmiotu zaskarżenia w sprawie o rekompensatę z tytułu pracy w szczególnych warunkach jest utrwalony

w orzecnictwie Sądu Najwyższego (por. postanowienia: z dnia 14 marca 2019 r., I UZ 4/19, OSNP 2020 nr 2, poz. 21; z dnia 15 lipca 2020 r., II UZ 5/20, LEX nr 3151533; z dnia 23 listopada 2022 r., II UZ 41/22, LEX nr 3549633). Nie ma przy tym racji skarżąca zarzucając, że wartość przedmiotu zaskarżenia powinna być dokonywana według daty wniesienia skargi kasacyjnej. Przypomnieć trzeba, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych przedmiot sporu wyznaczany jest w pierwszej kolejności przedmiotem decyzji organu rentowego zaskarżonej do sądu ubezpieczeń społecznych, od której wniesiono odwołanie do sądu, a w drugim rzędzie przedmiotem postępowania sądowego, określonego zakresem odwołania od decyzji organu rentowego do sądu (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 23 listopada 2007 r., II UZ 30/07, OSNP 2009 nr 3-4, poz. 54). Natomiast wartość przedmiotu sporu (z którym skorelowana jest wartość przedmiotu zaskarżenia) ustala się na dzień wniesienia pozwu (odwołania od decyzji organu rentowego; zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2022 r., I UZ 19/21, LEX nr 3290800).

Kierując się rozważaniami dokonanymi powyżej, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c. orzekł jak w sentencji postanowienia.

[ms]